

Тимчак М.В., Король С.Ю.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В РАМКАХ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ : НОРМАТИВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано сучасний стан функціонування ринку банківських послуг в Україні. Досліджено аспекти розвитку вітчизняного ринку банківських послуг з точки зору формування «попиту-пропозиції» на банківську діяльність. Окреслено тенденції фінансової стратифікації та диверсифікації банківської системи України. Виокремлено співвідношення функціонування банків із державною та приватною частками капіталу. Означено роль комерційних банківських установ (приватних банків) у системі національного кредитування. Визначено завдання банківських послуг в Україні. Охарактеризовано зв'язок інноваційної та банківської діяльності у контексті розвитку останньої. Визначено роль та перспективи впровадження в Україні інформаційно-технологічних банківських послуг. Означено понятійно-категоріальний апарат дефініцій «цифрові банківські послуги» та «іновації банківської сфери». Досліджено вплив макро- та мікроекономічних факторів на формування банківсько-цифрової політики в Україні. Визначено особливості функціонування банківсько-послужової сфери України в умовах воєнного стану та повномасштабної збройної агресії РФ проти України від 24.02.2022 р. Визначено вплив чинних обмежень НБУ на формування макро- та мікроекономічної політики держави України у короткостроковому та довготривалому аспектах.

Ключові слова : банки та банківська діяльність, банківська система, фінансово-економічна політика, інноваційна банківська діяльність, Е-банкінг.

Постановка проблеми. Ринок банкінгу та банківської діяльності України відзначається фінансово-економічною важливістю, що проявляється у ролі останнього як економічного стабілізатора, економічно-розвиткового інструменту формування соціального благоденства. Банківський сектор України де-факто трансформує вільні економічні надходження до вітчизняного інвестиційно-прибуткового портфелю, чим сприяє мобілізації фінансово-ресурсних та дохідно-витратних показників внутрішньоекономічної діяльності держави. Крім того, робота банківського сектору України спрямована на накопичення фінансових ресурсів задля подальшого успішного економічного відтворення останніх — як ключового фактора ринково-економічної змагальності.

Не дивлячись на деякі позитивні юридично-доктринальні апропріації діяльності банкінгу

© **Тимчак М.В.**, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, E-mail: maryana.tymchak@uzhnu.edu.ua

Король С.Ю., аспірант першого року навчання, спеціальність 051 Економіка, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, E-mail: serhii.korol@uzhnu.edu.ua

України, відмічаємо статус останнього як «кризовий». Чинниками даного факту є сировинний економічно-модельний розвиток, дефіцитно-строковий ресурсно-банківський потенціал останньої, банківсько-балансна диспропорційність та монетарно-регулятивна неефективність (неконтентність) національного регулятора банківської системи України — Національного банку України (НБУ). Результатами є девальвація національної валюти (зокрема, але не виключно спричинена тривалою агресією РФ проти України від 2014 р. і дотепер) та валютна неспроможність банку реагувати на зовнішні (соціально-економічні, політико-економічні та географічно-геоглобальні виклики) — насамперед, у питаннях забезпечення схоронності фінансово-економічних ресурсів клієнтської бази останніх.

Враховуючи вищевикреслені тенденції, процес державного регулювання ринку банківських послуг та функціонування останнього в рамках банківської системи України потребує формально-перспективного науково-доктринального огляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням стану та перспектив надання банківських послуг в рамках функціонування банківської системи України займалось чимало представників вітчизняної науки.

Серед найбільш помітних наукових доробків виділяємо напрацювання О. Марценюк —

Розарьонові та В. Шмігельській (виокремлення сучасного стану банківського ринку України із окресленням проблемно-перспективних аспектів розвитку останнього); С. Іванова та С. Ганзюк (до питання тенденційно-розвиткової складової функціонування ринку банкінгу в Україні); Е. Фісюк (відносно окреслення кривих розвитку вітчизняного банкінг-середовища); В. Павловича (щодо визначення станово-тенденційних складових розвитку банківського сектора України); Е. Вінченці та Н. Кушнір (відносно перспектив інформаційно-технологічного розвитку банківської сфери України) тощо.

Формування цілей статті. Дослідити специфіку функціонування та тенденційно-перспективні алгоритми розвитку ринку банківських послуг в рамках банківської системи України.

Опис основного матеріалу дослідження. Першочергово необхідним є безпосереднє визначення терміну «банківська система України» з точки зору науки та доктрини.

Так, найбільш комплексне дефініціювання поняття «банківська система України» пропонує Т. Савелко [1], за якою остання є сукупністю державних банків, інфраструктури та кредитної системи банкінгу, а також — системи державних та комерційних (приватних) банків у їхній проєкційній сукупності.

Також заслуговує на увагу наукова апропріація щодо розуміння вітчизняної банківської системи від К. Ягупової [2], за якою остання є «механізмом фінансово-економічного забезпечення інтересів держави та суспільства» та є нормативно (законодавчою) та інституційно (регулятивно) нормованою. До нормативних складових забезпечення діяльності вітчизняної сфери банкінгу відноситься Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III, до інституційних — діяльність вітчизняного фінансово-економічного регулятора, котрим є Національний банк України (НБУ).

В свою чергу, ринок банківських послуг України відзначається ліберально-нормативним контекстом генераційного функціонування та сприяє монополізації влади державними та приватними банківськими установами. Закон України «Про банки і банківську діяльність», відтак, не має обмежень щодо видів (сегментів) здійснення операцій, окрім визначених у ст. 48 Закону заборон участі у матеріально-виробничих процесах. Де-факто, єдиним фактором (чинником) можливості здійснення банківської діяльності є отримання відповідної ліцензії НБУ, після чого фінансова установа уповноважена надавати потенційному клієнту спектр

відповідних послуг (кредитування, депозити, застава, відкриття та оформлення поточного та депозитного банківських рахунків). В свою чергу, Національний банк України (НБУ) як національний регулятор, відповідно до ст. 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність», наділений лише повноваженнями «регулювання та банківського нагляду» відносно вітчизняної банківської системи, які здійснює на власний розсуд. Внаслідок цього складається прецедент, по-перше, монополізації НБУ вітчизняної фінансово-послужової політики та, по-друге, одночасного збільшення частки супутніх банківських послуг в парадигмі національного ринку банківських послуг (наприклад, реалізація пам'ятних, ювілейних, інвестиційних монет тощо) [3].

Вагомим чинником-складовою наявної проєкції нелінійно-неефективного функціонування банківсько-послужової системи України є перебування у «державному портфелі» 4-х банків (Приватбанк, Ощадбанк, Укргазбанк та Укрексімбанк), внаслідок чого частка українських банківських активів державного зразка складає 50+ %. Таким чином, держава та НБУ як національний державно-системний фінансово-економічний регулятор спрямовують ринок банківських послуг не в інтересах суспільства, а в інтересах держави. Поруч із наявною проблемою відпускнуї дерегуляції банківської системи України (до питання диспозитивності положень ст. 48 Закону України «Про банки і банківську діяльність» та підлаштування під термін «банківська діяльність» супутньої комерційно-прибуткової зайнятості (послуг) у сфері грошово-активного та валютного обігів.

Потрібно відмітити, що аспект збільшення видів (різновидів) здійснення (надання) банківських послуг в Україні має й позитивні генеративні контексти. На думку С. Іванова та С. Ганзюк [4], у такий спосіб відбувається об'єднання певних сфер діяльності у окремі банківські галузі на умовах дотичності новостворених послуг до сфери банків і банківської діяльності (наприклад, Інтернет-банкінг). Тут, однак, наявний негативно-інтеграційний аспект : відсутність належних нормативних апрофіляцій у Законі України «Про банки і банківську діяльність», що регулювали б сферу отримання фінансово-економічних послуг населенням. Таким чином, диверсифікація банкінг-послуг нерідко має результатом декласифікованість останніх.

Побічно варто згадати ситуацію із власне запровадженням інтернет-кібернетичних реформ

у національну банківську сферу України. На думку Е. Вінценті та Н. Кушнір [5], Інтернет-банкінг України сьогодні має дуальну форму вираження : інноваційну, адже кожен «масштабний» банк із потужною клієнтською базою має власний застосунок — наприклад, Приватбанк, Ощадбанк, Юніверсал Банк (Монобанк), що дозволяє їм конкурувати на ринку надання банківських послуг в рамках банківської системи України; дерегулятивну (питання Інтернет-банкінгу та здійснення банківської діяльності онлайн не є регульованим профільними нормативно-правовими актами, як-от Законом України «Про банки і банківську діяльність», внаслідок чого до таких відносин за аналогією закону/права застосовується цивільне законодавство, при чому нерідко втрачається ключове призначення фінансово-грошових правовідносин «клієнт-банкінг-клієнт», котрим є схоронність та примноження грошових ресурсів.

Говорячи про тенденції функціонування ринку банківських послуг в Україні у період 2014 р. — дотепер, відмічаємо тенденцію до зменшення кількості банківських установ. Так, на 01.01.2014 р. к-сть банків складала 180. У період 2018-2019 рр. в Україні налічувалось 77 банківських установ. На той час, до причин такої тенденції фінансово-економічна доктрина [4, 5] відносить, по-перше, початок збройної агресії РФ проти України та дестабілізацію національного виробничого комплексу, та, по-друге, націоналізацію «Приватбанку», що призвела до тотальної перетрансформації національного банківсько-послужового ринку. Водночас, відповідно до даних станом на 01.01.2023 р., наразі в Україні функціонує 67 банківських установ, що на 4 менше, аніж у 2022 р [6], що можна пов'язати із повномасштабним вторгненням РФ в Україну від 24.02.2022 р. та подальшою девальвацією (дестабілізацією) національної валюти, спричиненою, зокрема, порушенням бізнесових та торговельно-економічних процесів на міжнародній арені.

Вищеописана тенденція має два контексти генерації. Перший — зменшення кількості банківських установ сприяє більш ефективній роботі національного регулятора сфери банкінгу та банківської діяльності відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» — Національного банку України (НБУ). Другий — НБУ як національний регулятор преференціює статус державного банкінгу (Приватбанк, Ощадбанк, Укргазбанк, Укрксімбанк) над сферою надання приватних банківських послуг, внаслідок чого спостерігаються проблеми із надходженням іноземних інвестиційних

капіталів до Державного бюджету України як результат функціонування банківських установ із закордонною афіліацією в Україні (якщо станом на 01.2014 р. к-сть банків із іноземним капіталом складала 49, то станом на 01.2019 р. — 23, а станом на 01.2023 р. — 30) [6].

Надана інформація, окрім статистично-фінансових даних, містить дані політико-економічного характеру. Так, станом на 01.2023 р. в Україні функціонує 67 банків, з яких 30 — банки зі 100% іноземним капіталом. Враховуючи, що на початок 2014 р. загальна кількість іноземного банкінгу складала в Україні близько третини (49 від 180), то дані станом на 2023 р. демонструють політичну та банківсько-ринкову переорієнтацію України на співробітництво із іноземними державами-партнерами. Процеси Євроінтеграції та підписання Угоди про асоціацію з ЄС 2014 р. дещо змінили власне процес державної банківсько-послужової політики : якщо пріоритетами фінансового регулятора НБУ у період 2013-2014 р. визнавалось «підтримання національної грошової одиниці» та «недопущення девальвації останньої», станом на 2015-2016 р. та 2022-2023 р. таким пріоритетом встановлювалось запровадження «інклюзивного ринкового капіталізму» та «свободи підприємництва». Таким чином, яскраво прослідковується перехід до демократично-соціальної регулятивної моделі НБУ та відповідна переорієнтація вітчизняного фінансово-банківської системи (включно із її послужовим спектром).

Власне, саме специфіка демократично-соціального банкінг-управління від державного регулятора — Національного банку України (НБУ) створила прецедент складності залучення додаткового послужового масиву для задоволення клієнтів, адже банківська система України у період 2014 р. — 2022 р. де-факто функціонувала на засадах «вільного відпуску». Водночас, реальним кластером гіпотетичного розвитку національного банкінгу доцільно було б визначати розширення діапазону послуг в рамках правового поля (знову-таки, до питання ст. 48 Закону України «Про банки і банківську діяльність» та монополії національних банків та «головного банку» — державного регулятора НБУ не лише на предметно-фінансові, але й на пам'ятно-ювілейну та інвестиційно-монетарну фінансово-економічні підполітики), поєднане із налагодженим кредитно-розрахунковим та касово-апаратним (офлайн та онлайн обслуговуванням). У такий спосіб можна було б підвищити обсяги банкінг-кредитних ресурсів та

збільшити розмірність національної компенсаційно-банкової дохідно-бюджетної складової [7].

Окремого значення в умовах актуальних подій — повномасштабного вторгнення РФ на територію України від 24.02.2022 р. — набуває питання координаційного спрямування національної банківської системи та ринку банківських послуг від національного регулятора — Національного банку України (НБУ).

Нормативно-правова регуляція даного питання відбувається крізь призму Постанови Правління НБУ № 18 від 24.02.2022 р. «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [8]. Документом встановлюються обмеження діяльності національної банківсько-послужової системи, зокрема : зупинення роботи валютного ринку України (виключення — продаж іноземної валюти клієнтській базі); зняття готівки з клієнтського рахунку у щоденному розмірі 100 000 грн. максимально; заборона видачі готівкових коштів в іноземній валюті; заборона транскордонної валютно-платіжної активності; припинення видатково-операційної діяльності за рахунками осіб-резидентів РФ як агресора; уведення мораторію на випуск електронних грошей та електронно-грошових розрахунків, електронно-грошового розповсюдження тощо.

Поміж тим, деякі особливості функціонування національної банківсько-послужової системи України, навіть в умовах воєнного стану, залишаються незмінними. Відповідно положень Постанови Правління НБУ № 18 від 24.02.2022 р. [8], діяльність ринку банкінгу забезпечується на безперебійних умовах, а готівкове підкріплення від НБУ здійснюється без обмежень (в тому числі, точок-банкоматів). Додатковими кластерами національної банківсько-системної політики є здійснення урядових платежів відповідно до законодавства України, забезпечення надійної роботи національних об'єктів критичної інфраструктури шляхом виваженої державно-фінансової політики та підтримка (матеріально-фінансове та матеріально-технічне) забезпечення Збройних сил України із урядових бюджетних асигнувань та ін.

Таким чином, в умовах новостворених викликів банківсько-послужовий сектор України потребує розвиткових перепрофілювань. Проте специфіка втілення останніх в умовах повномасштабної агресії РФ проти України є

утрудненою (акцент — на підтримці фінансово-грошової безперебійності, а не імплементації інноваційно-банківських складових), внаслідок чого процес трансформації вітчизняного банківського сектору потрібно пов'язувати із вжиттям заходів щодо повоєнного відновлення України. Один із кластерів даного процесу — залучення іноземних інвестицій та підтримання закордонної інвестиційної діяльності в Україні відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування» № 93/96-ВР (а також — інвестування вітчизняного згідно положень Закону України «Про інвестиційну діяльність» № 1560-ХІІ). Залучення вільних коштів від інвесторів можуть використовуватись національним банківським сектором України для забезпечення повноти валютно-грошових показників банківської системи, та, окрім того, в аспектах повоєнної відбудови України після перемоги над РФ [9].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз особливостей функціонування та розвиткових перспектив ринку банківських послуг в Україні крізь нормативно-управлінську призму дозволив дійти наступних умовиводів.

По-перше, національний банківсько-послужовий сектор України відзначається лінійно-монопольним характером управління. Так, національний регулятор банкінгу — Національний банк України (НБУ) преференціє статус державного банкінгу (Приватбанк, Ощадбанк, Укргазбанк та ін.) над банкінгом приватним (комерційні банківські установи та банки з іноземним капіталом).

По-друге, в період 2014 р. — 2022 р. (до повномасштабного вторгнення РФ в Україну та в рамках початку гібридно-загарбницької війни РФ на сході України та в АР Крим) спостерігалось зменшення кількості банківських установ в рамках національної системи банкінгу (180 банків — на початок 2014 р., 77 банків — на 2018 р., 67 банків — на початок 2023 р.).

По-третє, функціональний розвиток банківсько-послужової системи України в рамках повномасштабного вторгнення РФ на територію України від 24.02.2022 р. видається авторові даної статті утрудненим. Чинниками концептної видозміни системи фінансово-грошового обігу України варто визначити залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для подальшого використання у повоєнному відновленні країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савелко, Т. Особливості банківської системи України. — Економічна наука. Інвестиції : практика та досвід, 2011. — № 22. — с. 41-44.

2. Ягупова, К. Банківська система України : реалії та перспективи. — Культура народів Причорномор'я. Проблеми матеріальної культури – Економічні науки, 2014. — № 267. — с. 71-74.
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000 р. (ред. від 01.04.2023 р.). — Відомості Верховної Ради. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
4. Іванов, С., Ганзюк, С. Тенденції розвитку вітчизняного ринку банківських послуг. — Економічний вісник ДДТУ, 2020. — № 1 (1). — с. 67-75.
5. Вінценті, Е., Кушнір, Н. Сучасні тенденції ринку банківських послуг із застосуванням інформаційних технологій. — Науковий вісник УжНУ, 2022. — № 43. — с. 32-36.
6. Корнилюк, Р. Головні тенденції банківського ринку за 12 місяців війни. — Офіційний веб-сайт «Економічна правда», 2023. — Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/13/697976/>
7. Марценюк – Розарьонова, О., Шмігельська, В. Аналіз сучасного стану ринку банківських послуг в Україні та напрями його розвитку. — Ефективна економіка, 2018. — № 10. — 6 с.
8. Постанова Правління НБУ № 18 від 24.02.2022 р. (ред. від 23.03.2023 р.) «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану». — Відомості Верховної Ради. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>
9. LB.ua. Голова НБУ Андрій Пишний: Досвід України – матеріал для підручників з антикризового управління і стимул для міжнародних структур. — Офіційний веб-сайт LB.ua, 2023. — Режим доступу : https://lb.ua/economics/2023/02/09/545347_golova_nbu_andriy_pishniy_dosvid.html

REFERENCES

1. Savelko, T. (2011). Osoblyvosti bankivs'koyi systemy Ukrayiny [Peculiarities of the banking system of Ukraine]. *Ekonomichna nauka. Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Economic science. Investments: practice and experience*, 22, 41-44 [in Ukrainian].
2. Yahupova, K. (2014). Bankivs'ka systema Ukrayiny: realiyi ta perspektyvy [Banking system of Ukraine: realities and prospects]. *Kul'tura narodiv Prychornomor'ya. Problemy material'noyi kul'tury – Ekonomichni nauky - Culture of the peoples of the Black Sea region. Problems of material culture – Economic Sciences*, 267, 71-74 [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrayiny «Pro banky i bankivs'ku diyal'nist'» № 2121-III vid 07.12.2000 r. (red. vid 01.04.2023 r.) [Law of Ukraine «On Banks and Banking Activity» № 2121-III dated December 7, 2000 (edited April 1, 2023)]. (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> [in Ukrainian].
4. Ivanov, S., & Hanzjuk, S. (2020). Tendentsiyi rozvytku vitchyznyanoho rynku bankivs'kykh posluh [Trends in the development of the domestic market of banking services]. *Ekonomichnyy visnyk DDTU – Economic Bulletin of DDTU*, 1 (1), 67-75 [in Ukrainian].
5. Vinchenti, E., & Kushnir, N. (2022). Suchasni tendentsiyi rynku bankivs'kykh posluh iz zastosuvannyam informatsiynykh tekhnolohiy [Modern trends in the market of banking services with the use of information technologies]. *Naukovyy visnyk UzhNU – Scientific Bulletin of UzhNU*, 43, 32-36 [in Ukrainian].
6. Kornilyuk, R. (2023). Holovni tendentsiyi bankivs'koho rynku za 12 misyatsiv viyny [The main trends of the banking market during the 12 months of the wa]. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/13/697976/> [in Ukrainian].
7. Martsenyuk-Rozar'onova, O., & Shmihel's'ka, V. (2018). Analiz suchasnoho stanu rynku bankivs'kykh posluh v Ukrayini ta napryamy yoho rozvytku [Analysis of the current state of the banking services market in Ukraine and directions of its development]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 10, 6 [in Ukrainian].
8. Postanova Pravlinnya NBU № 18 vid 24.02.2022 r. (red. vid 23.03.2023 r.) «Pro robotu bankivs'koyi systemy v period zaprovadzhennya voyennoho stanu» [Resolution of the Board of the NBU № 18 dated 24.02.2022 (ed. dated 23.03.2023) «On the operation of the banking system during the introduction of martial law»]. (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text> [in Ukrainian].
9. Holova NBU Andriy Pyshnyi: Dosvid Ukrayiny – material dlya pidruchnykiv z antykrizovoho upravlinnya i stymul dlya mizhnarodnykh struktur [Head of the National Bank of Ukraine Andriy Pyshnyi: Ukraine's experience is material for anti-crisis management textbooks and a stimulus for international structures]. (2023). Retrieved from: https://lb.ua/economics/2023/02/09/545347_golova_nbu_andriy_pishniy_dosvid.html [in Ukrainian]. https://lb.ua/economics/2023/02/09/545347_golova_nbu_andriy_pishniy_dosvid.html

Отримано 13.03.2023